

ГУШЫЛЭМРЭ АУАНЫМРЭ КЪЭБЭРДЕЙ ЛИТЕРАТУРЭМ ЗЭРЫШЫЗЭФІЭУВАМ, ЗЭРЫШЫЗАУЖЪАМ И ІУЭХУКІЭ

Хъэвжокъуэ Людмилэ Борис ипхъу, orcid.org/0000-0001-9931-7726, филологие шлэныгъэхэмкІэ кандидат, къэбэрдей-шэрджэс литературэмкІэ къудамэм и унафэшІ, Урысей ШлэныгъэхэмкІэ и академикем и Къэбэрдей-Балъкъэр шлэныгъэ центрым Гуманитар къэхутэныгъэхэмкІэ и институт (Налшык, Урысей), lyudmila-havzhokova.86@mail.ru

Статьяр зытеухуар къэбэрдей литературэм ауанымрэ гушылэмрэ зэрышыжуужам и Іуэхурш. Мы ушцІэм шлэныгъэлІ зыбжанэм зыхуагъэза пэтки, нобэр къыздэсым ахэр зыхунэмыса гуэрхэм урохьэлІэ. Ди къэхутэныгъэм и шлэшыгуагъыр абы гуэхыпІэ имыпІэу епхаш. Зы статья и кІуэцІкІэ жанрым и зыужыныгъэ псор къыпхузэшцІэкъуэнукъым, абы къыхэкІкІи, дэ нэхьыбэу дыккызытеувыІэнур тхакІуэ зыбжанэм я тхыгъэхэрш. Апхуэдэхэщ къэбэрдей литературэм гушылэмрэ ауанымрэ я лъабжьэр шызыгъэтІылыгъахэм ящыщу Дудар Хъэутийрэ Налэ Ахьмэдхьанрэ, абыхэм нэмыщІуи, зи гугъу тшы Іуэхугъуэм новеллэкІэ хэлэжыкыа Апажэ Ахьмэд. Ди къэхутэныгъэм кырикІуахэр литературэр шлэныгъэр и лъабжьэу зыджжэмрэ ар курыт еджапІэхэмрэ еджапІэ ишхьэмрэ шезыгъэдджжэмрэ яхуэшхьэпэну дышогугъ.

Зэрыгуэзэн псалъэхэр: къэбэрдей литертурэ, ауан, гушылэ, жанр, проза, рассказ, новеллэ, миниатюрэ.

Адыгэ литературэм, хэхауэ къэбгъэлъагъуэмэ, къэбэрдей литературэм гушылэ, ауан жанрхэм шагуэта зыужыныгъэм литературэ шлэныгъэм гулыгтэ лей хуишцаш, абы теухауа монографие лэжыгъэ псо филологие шлэныгъэхэм я доктор, профессор Баклуу Хъанджэрий и Іэдакъэ къышцІэлаш, а темэмкІэ лэжхьэнэ зэхуэмыдэхэм я диссертаци лэжыгъэхэр пхагъэкІаш филологие шлэныгъэхэм я кандидатхэу Бейтыгъуэн Ауесрэ Дзэгъаштэ Азэмэтрэ. Ди къэхутэныгъэр шлэныгъэдублэм и шхьэусыгъуэр зи цІэ кытІуа шлэныгъэлІхэм ятхэхэм арэзы дытемыхьэу аракъым, атІэ ахэр зыхунэмыса ушцІэ гуэрхэм гулыгтэ хуэтІыны кьалэн пщэрылъ зыштышцІыжу араш. Апхуэдэ шлэныгъэлІэ етхьэжыа Іуэхур – гушылэмрэ ауанымрэ я зыужыкІэр къэбгъэлъагъуэныр – нэхь нэщІыса хьуну гугъэ дилэщ. НэгъуэщІ зыи къыхэгъэщыпхьэщ: сыт хуэдэ шлэныгъэлІым я нэхь Іээми зэувэлІа темэр къызыхуэтыншэу къызэшлэныгъуэф хабзэкъым, сыту жыпІэмэ литературэр зы пІэмрэ зи хэлымрэ иткъым, абы зеужь, зехьуэж, узыкІэлышлэныу узыхушлэмыхьэ шлэ куэд къыхыхэ зэпытш. Ар иджыри зы шхьэусыгъуэ тхуохьу ди къэхутэныгъэр зэхэдублэнымкІэ.

«Гушылэр Тхьэм и шлэсэш» желэ адыгэ псалъэжыкы. АтІэ а гушылэр къэзыгъэщІыр тІэунейрэ Тхьэм и шлэсэу, пшцІэрэ шлэныгъэ хуэфашцэу зэрыштыр шэч зыхэмылъяжш. И зэфІэкІи, ІэщІагыи, шлэныгъи гушылэм тегъэпсыхьауэ, и гуи и пси «гушылэкІэ зэрылэлы» къэгуэгурыкІуаш лъэпкъым куэд хуэзылэжыа *Дудар Хъэутий Мызэ и къуэр*.

Дудар Хъэутий къэбэрдей литературэм гушылэмрэ ауанымрэ и лъабжьэр шызыгъэтІылыгъа тхакІуэ нэхьыжхьэм ящышц. Абы и ІэдакъэщІэкІхэр иту тхылы зыбжанэ дунейм къытехьаш. 1964 гъэм къыдэкІа «Си пашлэр» япэ тхылыгъэм гушылэ теплэгуэ кІэщІхэр (миниатюрэхэр) шызэхуэхьэсаш. Абы къыкІэлыкІуаш тхакІуэм и гушылэхэмрэ ауанхэмрэ зэрыт сборникхэр: «Пэ вадзэ» (1968),

«ГушыГэхэмрэ аунхэмрэ» (1977), «Гупсыс – псалъэ» (1985), «ГуфГэгъуэ щашцэ» (1992) жыхуиГэхэр.

Дударым и зэчийр сабийхэми яхуигьэлэжьашц. «Таурыхьхэр» фГэщыгьэм щцэт тхылгыр тГэунейрэ – 1980, 1996 гьэхэм – кьыдэкГашц. Апхуэдэуи цыкГухэм яхуэгьэзауэ абы итхашц «Хьэлэлыжьрэ Хьэрэмыжьрэ», «КъуийцыкГу» пьесэхэр. Мы тхыгьэхэм гьэсэнгыгьэ-ущиингыгьэ мыхьэнэ ящцэлъыщ, сабийхэм я кьэухьым зегьэуэщцыным хуэунэтГуэ гьэпсащ.

«Таурыхьхэр» (1996) тхылгым и етГуанэ кьыдэкГыгьуэмрэ усэхэр, уэрэдхэр, гушыГэхэр щызэхуэхьэсыжа «Едзыгьуэхэр» (2001) тхылгымрэ езы тхакГуэр дунейм ехьжауэ кьыдэкГашц.

Дудар Хь. хэлъхьэныгыгьэ нэхьыбэ зыхуищцар гушыГэмрэ ауанымрэщ, ар усыгыгьэ, прозэ е драматургие тхыгьэ ирехьу. Литературэдж Абазэ Албэч пэжу гу зэрылытащи, «тхакГуэм телъыджэу кыгьуэтырт икГи иуэщцырт щцэнэкГалъэхэмрэ гушыГэхэмрэ. Дерс гуэр кьыхыумыхыу, уи гур имыгьэпГейтейуэ зыри яхэткьым абыхэм».

Дударым и гушыГэхэр шабзэшэу шэрыуэт. Псом хуэмыдэу ар щынэрылыгагьуш сатыриплГ фГэкГа мыхьу, ауэ гупсысэ куу зыщцэлъ едзыгьуэхэм. Абыхэм гьашцГэм и теплъэгьуэ, и хабзэ куэд кьызэщцлаубыдэ, цыхуэ зэхуэмыдэхэм я дуней тетыкГэр къапкърош. КьызэщцГэкуауэ кьэбгьэлъагьуэмэ, а тхыгьэ кГэшцхэм тхакГуэм хьэлщэн мыхьумыщцГэхэр ауан щешцГ, цыхум и дагьуэхэм гу льригьэтэжу, фГымрэ дахагьэмрэ хуиушийуэ. НэгьуэщцГу жыпГэмэ, Дударым и едзыгьуэ цыкГухэм дидактикэ ин «ящцГэгьэщцкГуашц». Мис, псалъэм папщцГэ, абыхэм ящыщ зыбжанэ:

КЪЭРАБГЪЭ

Кьыпхуэзамэ, и дзэлыфэр пхуетГ, –
«Гухэль ГэфГГэ» ар къопсалъэ.
Уи щцыбагькГэ мащэ щетГ, –
ИгукГэ джатэр пхуегьэдалъэ. [Дудар 2001: эл. рес.]

ХЬЭГЪАПХЪЭ

ТкГуэпс уэшхыу кьытеткГуамэ,
Псыдзэ кьыщцГэуауэ кьыщохьуж.
Уафэр хьуэпскГыу ильэгьуамэ,
Дунейр мафГэм хисхьэу тхьэ щегьуж. [Дудар 2001: эл. рес.]

* * *

Зы фГы гуэр уэ кьохьуламэ,
Зэльэкьуауэу ар къомэх!
Уи насыпым ипкъ щцГэлГамэ,
Ллауэ щытми, кьохьуж щцГэх! [Дудар 2001: эл. рес.]

А.К.

Пщашцэ тхьэГухуд! «Лыщхьэщ!» – жыпГэш, зебдзри,
Уэ уи адэм и ныбжь гуфГэжу удэкГуашц.
Ауэ ар щцГэх дыдэ хьинтГрэу щхьэпрадзри,
Лыжьбыр кьулыкьум и фьеплъу кьыпхуэнащ!
[Дудар 2001: эл. рес.]

* * *

КьыщцГэмыщу и щхьэ закьуэм фГэкГа,
Лым и фызыр дыщэ самэм хигьэтГысхьашц.
«Е, теурэз хьун! Си щхьэр щхьэ кьэбгьэна?» –
Клий-гуоуэ физ нэпсейр лГы лажьэншэм щыхьашц.
[Дудар 2001: эл. рес.]

Дудар Хь. и творчествэм усыггэхэр кышыхэхуэ кэжбуами, лэпкэ литературэм увыплэ нэх ин щызубыдар абы и прозэмрэ драматургие тхыггэхэмрещ. И гушылэ рассказхэр клэщлэ, укышщеджкэлэ утезыггэзашэ кьетхэкэ куэд хэмыту, я сюжетыр гьэщлэггэуэну, зэрытхабзэри кьулейуэ гьэпсаш. Образхэр кышциггэщлэым, тхаклуэм психологиём и лэмал зэмылэужыггэуэхэр кыггэсэбэпаш. Персонажхэм я цлэри, тхыггэхэм кыхэхэщ щыплээхэм я флэщыггэхэри мыхьэнэ пыхыкэла ялэу сюжетым и зы пкыггэуэ хэуващ. Псалгэм папщлэ, «Фыз кызырэышар» рассказым и япэ сатырхэм деж узыщрихьэллэ жылэм и флэщыггэм – Алмэстыкьуэ (Алмэсты + кьуэ) – тхыггэм и сюжетым гушылэр льябжэ зэрыхуэхьунумкэлэ щлэджыкэлаклэуэм хыбар иреггашлэ. Тхаклуэм мыбы кышцилэтыр сыт щыггэуи гьэщлэм кыдеклуэкэ зы жылаггэуэ проблемэщ – зи кэшэггэуэ флэклахэр кэшэггэуей зэрыхьурщ, кэзымышэххи кэзэрыхэкэлырщ. Рассказым и персонаж нэхьыщхэ Мурид хьыджэбз куэд кыхуаггэлэаггэуэ, лэщлэаггэкэли, щлэныггэкэли, дахаггэкэли даггэуэ лэпкэ ямылэу, ауэ абы и «насып кьрехьэкэри» езыр шоферу здэлажэ колхозым и жэмыш Дахэлинэ кьешэ. Тхыггэм и клэухым деж жылэм и флэщыггэр тхаклуэм, нэщэнэм (символым) хуиггаклуэу, кыхеггэщ: «Хэт и гуггэнт си кэшэныр Алмэстыкьуэ дэсу? Си гуггакьым!» [Дудар 1977: 131], – жэлэ Мурид.

Дударым и гушылэ тхыггэхэр псори рассказу гьэпсакьым, языныкьуэхэр теплэггэуэ (миниатюрэ) кьудейщ, уеблэмэ я ухуэкэклэ анекдотым пэблаггэщ. Апхуэдэхэщ, псалгэм папщлэ, «Дызэхуэдэ муслыымэнщ», «Уэхьэхьейкьуэ, берычэт!», «Дыггужьыл сшхынущ», «Си жин пэшэггухэм ядэркьым», «Делафэ кызумышплэ», «Уэсмэн и фызышэ», «Кьуацэкэ хэуащ» жыхуилэхэр, нэггэуэщлэ куэди. Мыхэр псори клэщлэ дьдэщ, гупсысэ кууи хэплэаггэуэркьым, ауэ гушылэ дахэ ящлэлэщ, анекдотым хуэдэуи, уаггэнэжэгужэ. Псалгэм папщлэ, «Уэхьэхьейкьуэ, берычэт!» миниатюрэм деж адэ-анэр кьуэ мыхьумыщлэм, ефэрейм йоушие, адэр мэгубжэри: «... *Иман силэжьым уэ узэрыс унаггэуэ иггашлэклэ берычэт кыхьэм*», – жэлэ. Ар щызэхихым, «*щлэлэжьыр щыльэтти, бжэр зэлуиггэзэщлэлыкэри щыбыым щлэггэуоклащ*: – *Уэхьэхьейкьуэ, берычэт! Сэ сыщлокэ: нэхэ берычэттылуэу кыхьэ мы унаггэуэм! – жилэри*» [Ар дьдэм: 61].

Гушылэмрэ ауанымрэ льябжэ яхуэхьуащ Дударым и драматургие тхыггэхэми. Литературэдж, критик Щаклуэ Марьянэ пэжу кызырэыхиггэщашци, «комедие жанрыр кэбэрдей драматургиём лээ быдэкэ хэзыггэувахэм ящыщлэ Дудар Хьэутий. <...> Ди гьэщлэм, ди псэуклэм хуэмыузэдауэ тхыггэ мащлэщ абыхэм яхэтыр. И пьесэхэм теггэщлэплэ яхуэхьуар гуапэмрэ жаггэуэмрэ, хьэлэлыггэмрэ фэрыщыггэмрэ, флэымрэ лэймрэ яку кыдэхьуэ флэггэнаплэхэрщ. Тхаклуэм кьеггэуэт икэли и гупсысэкэлэ шэрыуэу еузэщлэ и щлэнэкэлабэхэри, и гушылэхэри, и ауанхэри. Дерс гуэр хэмылэу, зыгуэркэлэ уимыггэплэейтеуэ абыхэм яхэтыр мащлэщ. <...> Дударым и тхыггэхэм пэрыхьэту кышцибггэуэтэнущ узыщыдыхьэшхыни, ауан щлэныни, узыхуэхьуэщлэни» [Щаклуэ 2013: 281–282].

Кэбэрдей литературэм и тхыдэм ухэплэмэ, нэхьыбэ зыхуэзэфлэклауэ жьантлэр кэзылэжэбахэм ящыщлэ тхаклуэ, еггэджаклуэ, щлэныггэллэ, зауэллэ хахуэ Налэ Ахьмэдхьан. Дэтхэнэ тхаклуэ нэсми хуэдэу, абы и пщэ кыдэхуа кьалэн нэхьыщхэ дьдэр литературэм шиггэзэщлэащ – зыми хэмыггэуащэ художественнэ дуней кыггэщлэын лээкэлащ. И тхыггэхэр зэрыщыхьэт налуэщи, и хьэткэли, и образ гьэпсыкэклэ, зытетхыхьэ луэхуэуэкэли, сюжетыр зэриухуэ щыкэклэ, бзэм и лэмалу кыггэсэбэпхэмкэли ар зэбггэпщэн, зыхуэбггэдэ хьун нобэр кыздэсым гьуэтыггэуейщ.

Налэ Ахьмэдхьан литературэм кышыхыхьам, и ныбжыыр илгэс 40-м нэблэггэат, зэрыжаггэуэ, лыплэ иувакэлт, иужькэли и тхыггэхэм кышциггэлэггэуэжа гьэщлэм куэд и нэггэуэ щлиггэкэлыну кыхуэдэхуакэлт. Абы и тхыггэхэр дунейм кытехьэу щыхуежыар блэклэ ллэщлэыггэуэм и 50–60 гьэхэрщ. 1960 гьэм «Урыху акьуж» зыфлища япэ тхылым рассказ 18 иту кыдэкэлащ («Нет», «Кьалэжэ», «Босцей ушышкэла», «Псыхьэ нанэ», «Мафлэ бзий ныбжэ», тхылым

флэшыгъэ езыга «Урыху акъужь» рассказхэр, нэгъуэщI зыбжани). Абы и пэублэ псалъэм литературэдж ХьэкIуашэ Андрей мыр щитхыгъат: «Налом и рассказхэр щызэхуэхьэса тхылъ иджыщ япэ дунейм кышыцтехьэри, тхылъеджэхэм абы хуашI гулытэм кыгъэлыгъуэнщI тхакIуэм и IэкIуэлъакIуагъри и ныкъусаныгъэри» [ХьэкIуашэ 1960: 3]. ЩIэныгъэлым зэрыжиIуэ, тхакIуэм и зэфIэкIыр «Урыху акъужь» тхылъым япэу шыбелджылауэ шытащ, нэхьыщхьэраши – ар и творчествэ къулейм щIэдзапIэ хуэхьуащ.

Къэжэр Хьэмид зэритхыгъамкIэ, «Нало Ахьмэдхьан ди литературэм кызырыхыхар япэ щIыкIэ фэшхуэ дыди зумыплъын гушыIэ, ауан тхыгъэ цIыкIуфэкIуш. Налом и япэ рассказхэми, ахэр щызэхуэхьэсыжа и япэ тхылъми («Урыху акъужь») абы кыкIэлъыкIуэнур зыхуэдэр ауэкъудеи кыбжаIэфынутэкъым. МыдэкIэ ушыту уриплэ нэужькIэщI кышыцбгурыIуэнур Ахьмэдхьан ди литературэм щикIуа гъуэгуанэр узэщIа хьун щхьэкIэ абы и япэ лъэбакъуэхэм яIа мыхьэнэр» [Къэжэр 2008: 98]. Мы псалъэхэм арэзы дытөмыхьуэнымкIэ шэсыпIэ дизыгъэхьэ шыхьэт наIуэщI «Псыхьэ нанэ» рассказыр. Ар тхакIуэм нэхь пасэу итхэхэми, и япэ тхылъым иту кыдэкIахэми ящыщ. Дэ дызэрэплъымкIэ, рассказыр дунейм кызырөтехьэу, ар зи IэдакъэщIэкIым и зэчий инымрэ творческэ зэфIэкIымрэ сэтей кыщIат, кыкIэлъыкIуэну тхыгъэхэмрэ тхылъхэмрэ нэхьыфIыжрэ нэхьыбэжкIэ уащыгугъ зэрыхьунуми и нэшэнэт.

«Урыху акъужым» кыкIэлъыкIуэу тхакIуэм и IэдакъэщIэкI нэгъуэщI тхылъ зыбжанэ адыгэбзэки урысыбзэки кыдэкIащ: «ГушыIэлъэ» (1963), «Къэрэгъул зэблэкIыгъуэ» (1967), «Лъагъуэхэмрэ гъуэгухэмрэ» (1969), «Рейхстагым адыгэбзи тетщI» (1972), «Тень пламени» (1973), «Нэхуш шу» (1977), «Бжэр къэщIащ» (1980), «Всадники рассвета» (1981), «Пшэплъ жыжьэхэр» (1984), «Пчелиный рой» (1988), нэгъуэщIхэри. ТхакIуэм и тхыгъэ кыхьэхэхэр томищым щызэхуэхьэсауэ 90 гъэхэм кыдэкIащ.

Нало А. и гуащIэ ин хэлъщ къэбэрдей прозэм рассказ жанрым кууэ зэрызыщиужьам. Псом хуэмыдэжу лъэпкъ тхылъеджэм игу дыхьащ ищхьэкIэ зи гугъу тщIа «Псыхьэ нанэ»-р, апхуэдэуи – «Лъагъуэхэр, гъуэгухэр», «Жэщ ныкъуэ... ильэс тIошI и ныбжью», «Рейхстагым адыгэбзи тетщI», «Урыху акъужь» рассказ хьэлэмэтхэр. Лъэпкъ литературэм и хэлъхьэныгъэфIш гушыIэ, ауан рассказхэри: «ШабашкIэ», «Хуабэ уз», «Къуэ гъэфIэн», «Нэ дахэм теухуа щIэныгъэ», «Кэму», «Ди зэхуэдэ щэхуш», нэгъуэщIхэри. «ГушыIэлъэ» тхылъыр дунейм кышыцтригъэхьэм, а лъэхьэнэм къэбэрдей литературэм щызэщIагъащIэу шыта гушыIэ, ауан жанрыр тхакIуэм зыужьыныгъэ пыухьыкIам хуишэну хузэфIэкIат. Абы и гушыIэри, ауанри егъэлякъым, атIэ шабээрэ, мащIэ-мащIээрэ цIыхум хэлъ хьэл-щэн мыхьумыщIэхэр сэтей къэзыщIш, гу зыльезыгъэтэжщ, гъэсэныгъэ-уцииныгъэ мыхьэнэ зиIэщ.

«ГушыIэлъэ» тхылъым и япэ напэкIуэщIхэр кызырэзылупхыу, абы ит тхыгъэхэм уахукъуэплъыну ухунэмыс щIыкIэ, тхакIуэм и пэублэ псалъэр езыр гушыIэу кызырөлъэ: «Псалъэп» флэшыгъэм и лъабжьэкIэ «Укъемыджэми къуэдыкъым» псалъэхэр скобкэм дэту щетх. АдэкIэ езы псалъэпэм гушыIэ дахэрэ куэдым уезыгъэгупсыс философии куурэ щызэщIэлъщ. Псалъэм папщIэ, абы дыкъыщоджэ: «... мы тхылъыр “ауан цIыкIу лыбжьэщ”, ар зи мыхьэмышхри къремыIусэ, и гъащIэ лъапIэм шыщ зэман кытесхыу зыгуэрым и гуэныхь къэхьыну сыхуейкъым. Сэ щэхуу бжесIэнщи, мыбы Iэзашэ узыщIын щIэныгъэ иткъым. ЩIэныгъэ дэпIэстхьейхэр Мичурин, Эйнштейн, Михаил Шолохов <...>, къынэмышIхэм я тхыгъэ феджэ, ахэр диссертациэм нэхь сэбэп кыхуэхьунуши, мы зи дзэлыфэ теша тхылъыжэ цIыкIум нэхьрэ. СызэрыгушыIэм щхьэкIэ, мыбы и напэм литрэ банкIыщхьэ ирифIупхыкIын нэхь фейдэ имыIэ къыпфIэщIу и напэр тумых. <...> Мы тхылъым доктор уимыщI щхьэкIэ, Iэрыхуагъэ гуэрхэр хэлъщ езы доктор дыдэми къемылеекIыну: доктор езшар къеджэм, игъэдыхьэшхынуш, зэрешар щигъэгъушщэнурэ. Дыхьэшх нэхьрэ нэхьыфI сыт шыIэ? Узижагъуэр

мыдыхэшхыжу дунейм кыйтеунэ!» [Нало 1963: 3]. Мыпхуэдэ гушыIэ дахэкIэ зи япэ напэкIуэцIхэр кызылукI тхылтым гьэщIэгъуэн куэд итц, ауэ ди литературэм щыщIэщыгъуэу мыбы зы Iуэхугъуэм ущрохьэлIэ – абы и кIэухым деж гушыIэлъэ-псалгальэ кышыхьаш. Кьэбэрдей-шэрджэсыбзэм и алыфбейм тету зэкIэльыхьа хьэрф кьэскIэ псалгэ зыбжанэ кызыщIаубыдэ, абыхэм я мыхьэнэр гушыIэрэ ауанрэ хэлъу зэпкьрыхаш, языныкьуэ псалгэхэм я купщIэр убгъуауэ кызылукIуэцIыхаш, хьыбар кIэщIхэр шапхьэу зыщIыгъуи яхэтц, языныкьуэхэми философии куу, Iушыгъэ ящIэлъщ. Псалгэм папщIэ:

А.

Аркъэ. *«Аркъэкъым», «Эркъэц» зэрыжыIэн хуейр, ауэ зэрэфэн хуейр зымы кыбжылэнукутым, зэремыфэн хуейм фIэкI. Аркъэм зыри цытхьуркутым, псоми яуб: тхьурымбэ кьаIурыхуу яубурэ я пэмкIэ кьыжыжыыху ефи уахуозэ. Ар дэнэ кьэна, лъы зыгъэжэни цыIэц аркъэ цхьэкIэ.*

Шапхьэ: Ди зы кьуажэ шы уанэ зетелькIэ гьаблэ гьэм джэду кьрихуэклауэ жалэр, кьамэкIэ иукIыну: аркъэ четвэрт икьутат джэду насыпнышэми.

«Фадил» жалэ аркъэм цхьэкIэ, ауэ абы цхьэкIэ нэхь фейдэкъым: уи унэгъуэбжэр хуегъэщIыж. «ЩIалэфI цыкIуц» кьыпхужалэу уи япэ улахуэмкIэ ныбжээгъу егъэфэн щIодзэри, лэжьаплэм укьыIуахуа нэужь, укьальагъум дадзыхьурэ блокI «ныбжээгъухэр», «пьяницэ» тыкьыр кьыпкIэлъадзыж уохьу. ИтIанэ фадэр цыбгъэт мэхьу, тхьэ умыIуэуи! [Нало 1963: 89].

Гь.

ГьащIэ! *IэфIц, ауэ гур кьуилэркутым. Цыхур «дыгъуасэ» лIуэу, «нобэ» псэууэ, «пцэдей» кьальхуу цытам, гьащIэр кьайлыжынт, сэром Iулъхьэ иратурэ ажал гьэтыллыгыгъэ зи цхьэ хуэзыщIыни цыIэнт, ажалым и сурэтыр тхьэлухуду ящI хьунт художникхэм, поэтхэм – усэ хуатхынт, зэманми зыгъэгусэнти дунейр гьэпкIауэ гъуэгум кьытринэнт, шы жагъыну пхэкIэ екьуу, итIанэ сыт хуэдизкIи хуэгъэпIий уэ абы кIэчан, си Iуэхут зы лъэбакьуэ пхуичыжым! Насып дIэщIи, цыIабагькIэ кIуэ гъуэгу гьащIэм илэкъым: укьальху, уопсэу, уолIэж: укьальхуам бгъээжэ хьунукутым, улIами укьальхужынукутым, ди зэманри гупэкIэ макIуэ, ди гьащIэри IэфIц [Нало 1963: 90].*

«ГушыIэлъэ» тхылтым ит рассказхэм цыыху хьэл-щэным и дагъуэ куэд кьыщIагъэщ, абы щыгъуэми тхакIуэм щIэнэкIалгэ ищI образхэр кьуажэдэсрэ кьалэдэскIэ е еджарэ щIэныгъэншэкIэ зэхидзыркутым, атIэ сыт хуэдэ жылагъуэ зэхэтыкIэри зэрымыдагъуэншэр кьегъэлыагъуэ. «Билэхьы, пэжым» зи фIэщыгъэ рассказым и персонаж нэхьыщхьэр тхакIуэщ, тхыгъэм кызызрыхэщымкIэ, и цIэр Батагешев Михаилщ, и цапэр – Мухьэмэдщ. Мыбы и унэцIэ кьудейми щIагъыбзэ щIэлъщ, адыгэбзэкIэ жыпIэмэ – Батэгъэщ. Ар тхыгъэм и пэщIэдзэ дьэдэм деж пэIу нэщэнэу кьыщокIуэ, тхакIуэм зи гугъу ищIыну батэр зыгъэшхэм зэращымыщыр, ауэ езым апхуэдэу зызэрилтыгъыр кьыхигъэщ. «УакьыфIэмыщIми, зыгъэщIейкI» жыхуалэм хуэдэщ Батэгъэщыр. Абы апхуэдизкIэ тхакIуэшхуэу зельытэжри, езы Пушкин дьэдэми пэувыфыну, и зэфIэкIкIи абы кьыкIэрымыхуу зыкьыщохьуж. Хьыбару зэраIуэтэжымкIэ, урыс усакIуэшхуэр апхуэдизкIэ цIэрыуэти, и пыIэр паркым кьринамэ, ар зейр ящIэрти, и унэ хуахьыжырт. Батэгъэщми абы зригъэщхьыну яужь йохьэ, икIи зы махуэ гуэрым, унэм кьыхуахьыжынкIэ гугъуэ, и бэльто пIащIэр паркым кьренэ. «Си макентошыр кьахьыжа?» – жиIурэ и щхьэгъусэм еупщI пэтми, зыри кьыкIакъым. АрщхьэкIэ апхуэдэу Iуэхур кьызэрэкуэкIыр езым и щхьэм хуихьакъым, Пушкин здынэса лъаганIэм нэмысауи и пщIыхьэпIэ кьыхэхуакъым. Тхыгъэм и кIэм деж Батэгъэщыр Iушыгъэшхуэу кьышыхьуж гупсысэхэм кьыхуэжIуаш: *«Макентошыр кьызырамыхьыжар ди “Пушкин” кьыщыгурыIуэм, кьэгубжьри кьыщылгэтащ, халатыр зытридзэри никIукI-кьыкIукIыуи щIидзащ. “АтIэ сынэмысауэ иIэрэ Пушкин и инагъым?..” – И лэжыгыгъэхэм яхэплгэжри Пушкин кьызырыкIэрыху хильэгъуакъым. Мис итIанэ,*

чэфыжыпкэ цхэкэ, гупсэху дыдэу егупсысри тэмэм дыдэу кыгурылуац луэхур зытетыр: “Уэлэхы, сэ Пушкин и инагым сынэсар пцлы хэмылгу пэжым, ауэ адыгэхэр урыс народым игъацлэм зы махуэ цлэмыхыаклэ, тхээ слуэни, лэхуи цлэмыхээн, си макентошири яихри зэбгрыкыжаклэ, си Алыхыым и цлэкэ солуэ”. Михаил хуабжыу и жаггуэ хуауац ар “Пушкин” зэрыхуар адыгэхэм кьагуригъэлэуэн зэрыхуэцлэмылар. Билэхы, пэжым!» [Нало 1963: 81].

Зэрынэрылгагъуши, Нало А. и бзэ шэрыуэр гушылэным кыхуигъэщлат. Языныкыуэхэм деж абы и тхыгэхэм кыыхэщ гушылэр ауаным хуоклуэ, ар плэсклугэхэм шыхуэклуэжи кыыхэхуэу. Апхуэдэу шытми, тхаклуэм сэшхуэдзэу иупэмцл плэсклугэхэмрэ ауанхэмрэ гум занщлэу зыхасэркыым, атлэ шлагыбзэм шлэггэпщклуауэ, нэхь «гъэтклугуафлэу» тхыгэм кыщоклуэ. Абы кышцынэмышлауи, шлэныгъэллэ Баклуу Хьанджэрий пэжу гу зэрылыташи, «Налом и персонажхэр Изэу зэщхэщегъэкыр я теплэкэ, я псэлэкэлэкэ, я гупсысэкэлэкэ» [Баклуу 2013: 76].

Гушылэмрэ ауанымрэ зегъэужыным зи гуащлэ хэзылхьахэм ящыщ Апажэ Ахьмэди. Апажэ А. жанр зэхуэмьдэхэм иту тхуэу шытащ: усэхэр, повестхэр, рассказхэр, новеллэхэр, ауанхэр, гушылэхэр и кьалэмыпэ кыпыклащ. Абы и зы повестрэ, рассказ, новеллэ, гушылэ зыжанэрэ зэрыт «Зыпэмыпльа льягъуныгъэ» тхылыр 2001 гъэм «Эльбрус» тхылы тедзаплэм кышцыдэклащ. Усэхэр шызэхуэхьэса «Гъащлэм и дерсхэр» тхылыр 2010 гъэм дунейм кыгтехьащ. Кышцынэмышлауи, Апажэм и усэхэр «Къэбэрдей усэм и антологием» хыхьащ.

Дызэрыт ллэщыгъуэм и пэщлэдзэ дыдэм адыгэ литературэм ехуулэныгъэ ину зылэригэхьахэм яхэлгытапхьэщ Апажэ А. и новеллэхуэ «Зыпэмыпльа льягъуныгъэ» (2001) тхылым иту дунейм кыгтехьахэр – «Сенычпэм и кьарур», «Уи теплэн епльи, уи лэу укьуэдий», «Хьумплэцлэджым и клуэдыжыгъуэм дамэ кыитоклэ», «Гузэвэгъуэ», «Ину яхужымылэу, шэхуу яхуэмылуатэу», «Кондицэ» жыхуилэхэр. Ахэр жанрым и зыужыныгъэр ипэклэ зыгэклуэтахэм ящыщ.

Новеллэм зэрышыхабзэу, Апажэм и лэдакьэщлэклыу кьедбжэклахэм анекдотым и нэщэнэхэр хыболгагъуэ: я сюжетыр гушылэ шабэрэ шлагыбзэрэ шлэлэу ухуащ. Жанр кызызэригъэувым тету, тхыгэхэр клэщлу тхаш, абы кышцыхьу-кышцышлэр зы луэхугъуэм ехэллэащ, махуэ кьэс узрихьэллэнклэ хьуну кьэхьугэхэм теггэпсыхьащ, абы шыгъуэми мистикэ мотив флэщ шлыгъуей гуэрхэри хэлгыщ. Романтизмэм и лээхьэнэм зызыужьа новеллэ ллэужыгъуэм и шапхьэм тету, Апажэм и лэдакьэщлэклэхэр цыхум и психологиер кьэггэлэгъуэным, абы и гурыгъу-гурышлэхэр кызызэпкьрыхыным хуэхейщ. Адыгэ тхаклуэ куэдым конфликт гуащлэ зращлэкл, драматизм куу хэлэу кьратхэкл луэхугъуэхэр Апажэ А. гушылэ шабэ шлэлэу, хыбарыжыым хуэдэу кьригэклуэклыурэ, кьелуатэ, абыкли адрейхэм кьащхьэщокл. Абы шыгъуэми новеллэхэм философии куу ящлэлгыщ.

«Уи теплэн епльи, уи лэу укьуэдий» новеллэм и гупсысэ нэхьышхьэр «шыклыр насып укыжу» зэрыштырщ, сыт хуэдэ луэхуми егъэлеиныгъэ хэлтын зэрыхуэмейрщ, узэрышцымыт зыпщыным флы зэрышлумыхырщ. Тхыгэм кыыхэщ Бжэдыгъухэ я унагъуэм мылькуу ябгъэдэль жэм закьуэмрэ шымрэ ящэжри я пхьум соминий и уасэ шубэ кыыхуащэху. Жылэм ар шлэнэклалэу ящл, сыту жыплэмэ хуиту зышхын зымыгъуэт унагъуэм зи дэклэуэуэ хьуа я пхьур «ягъэпийин» папшлэ, апхуэдэ «лэмалым» хуоклуэ, шубэм псэлыхьу кьулей «кьишэнэу» шыгугъхэу. Ауэ «шы зыгъуэт нэху тещхьэркыым» жыхуалэрати, хьыджэбзым и шубэр хьуншлэклэуэхэм трах, унагъуэри малхьэншэу икли мылькуншэу кьонэ.

Сюжетыр зэрыгъэщлэгуэным нэмышл, тхыгъэр зэрытха бзэри кьулейщ. Тхаклуэр хьэблэ физхэм я нэклэ луэхум хэплгэн хуэцлэклащ, абыхэм я бзэкли тхыгэм шыпсэлэфаш. Мис зы пычыгъуэ:

«– Ей, Сэлимэт, умулъымэнмэ, зы дакыкьэклэ моуэ кьэклуати, мо яихын ямылэу жызылэу махуэ кьэс кьытхуэтхьэусыхэ зэллээфызым, соминий црату, а яхьу цхьэклурахьэм кыыхуащэхуа шубэм епльыт! – кьылурылгэлырт Хьэужан

цхьэгъубжэм дэплгурэ хьыджэбзым здыкIэлъыплъым. Сэлимэти, кээтэджри абы бгьэдэуауэ, жэуап иритыж цIыкIэу жиIэрт:

– Сложь сеплэмэ, «щыгын гуацэци, ятIэ пцы унэц», жыхуалэраци, дахэкейиц. ПхузэфIэкрэ кызырытцэхун уиIэу апхуэдэ шубэ уи хьыджэбз зэрыщыгын. Ауэ, «Уи тепIэн еплъи, уи лэу укьуэдий» жыхуалэ псалъэжыбэм емыгупсысхэу, зи жэмыжыбэмрэ зи шыжыбэмрэ зыщэжу соминий и уасэ а лыпсейр япхуэ кээжэпхьа кьудейм кыхуэзыщэуахэр губзыгьэу, Алыхь, сэ уэ жызумыгьэIэн!» [Апажэ 2001: 79].

Мыпхуэдэ диалогхэм тхыгьэр нэхь гьэщIэгьуэн ящI кьудейкыбэм, атIэ кызыэрыгуэки жылагьуэ Iуэхугьуэхэм теухуауэ щытыпхьэ новеллэм и кьупхьэм ар ирагьэзагьэ.

«ХьумпIэцIэджым и кIуэдыжыгьуэм дамэ кытокIэ» новеллэми лъабжэ хуэхьуар гьащIэм узыщрихьэлэнкIэ хьуну зы Iэхугьуэщ. Жанрым и хабзэхэм языхэзу мы тхыгьэм «парадокс»-кIэ зэджэ зы кээхьугьэ кыщыIуэтэжащ Хьэлъэзешэ машинэ ису лажэ Зураб унэм кIуэжу гьуэгурыкIуэ гуэр кьрегьэтысхьэри здешэж. Абы здепсэлылIэм, Зураб зегьэщIагьуэ, мылькушхуэ кызырилэжыбыр кыхигьэщу и щхьэ щотхьуж, ГАИ-м кьагьэувыIэ хьужыкьуэмэ, абыхэм зэрафIэки Iэмалхэми» и гугьу ещI. АрщхьэкIэ абы сыткIэ ищIэнт и псэлъэгьур езыр полицэм и нэхьыщхьэу? Мыбдежым тхыгьэм хэль драматизмыр щыщIоухабжэ, тхакIуэм психологие Iэмалхэр кыгьэсэбэпу щIедзэ, Зураб кыщыщIа щIэщхьур зэригьэвыр, гушыIи ауан мащIи хэлъу, ди пашхьэ кьрелъхьэ: «ТIэку-тIэкуурэ кыпкьрыхьа гузэвэгьуэм кьыпхихуа пIэнтIэпс цIыIэр IэщIыбкIэ ирилэщIэкрэ, и Iэпэм едзакьэжу ежэжэащ ар. «Емынэунэ ухьу, дыкьыщэжэжым а аркьэ литрэм дезыгьэфа ХьэпIомI. Ар мыхьуамэ а кьомыр кэзврэт сэ сытми? Янэ узыхуэзэм уи дзыхь цумыгьэз цIыжаIэр мис арац. Ауэ хьумпIэцIэджым и кIуэдыжыгьуэм дамэ кытокIэ, жыхуалэм ещхьу, сиIэртэжыбэм сэ нобэ сыщIэатар» [Апажэ 2001: 88]. Мыпхуэдэ сюжет зэфIэхьыкIэр, узыпэмыплъэ, укьэзыгьуэлэбжэ кIэх тхыгьэм етыныр новеллэм и хабзэм нэхьыщхьэхэм ящыщ, ар тхакIуэм кызырехьулIар нэрылбагьуэщ.

Апажэ А. и новеллэхэм я щхьэхуэныгьэхэм ящыщу нэгьуэщI зыи кыыхэгьэщыпхьэщ: жанрым и хабзэхэм тету абыхэм кээхьугьэ гьэщIэгьуэн дыдэхэр кыхош, ауэ сюжетыр укьэзыгьуэлэбжыбэмкIэ триIуэнтIэн ипэки (апхуэдэр кыщыхьу хабзэр тхыгьэр и кIэхым щынэблагьэм дежш), тхакIуэм тхылъеджэр абы хуегьэхьэзыр, мыпхуэдэ жыIэкрэхэр кыгьэсэбэпкIэрэ: «зэрагьэщIэгьуэнуэрэ зэрыжаIэну цIыкIэмрэ кьахуэмыцIэу телъыджэ кээхьуащ» («Ину яхужымыIэу, щэхуу яхуэмыIуатэу» новеллэм); «мы Iуэхум гьэщIэгьуэну хэльыраци...» («Кондицэ» новеллэм). Апхуэдэ псалъэухахэм, Апажэм и новеллэхэм хабзэ зэрыщыхьуащи, ищхьэкIэ кыхэдгьэща Iуэхугьуэ гьэщIэгьуэн дыдэхэр кыкIэлъыокIуэ.

«Гузэвэгьуэ», «Ину яхужымыIэу, щэхуу яхуэмыIуатэу», «Кондицэ» новеллэхэм, жанрым и зы нэщэнэу, мистикэ мотив кызыхьэщ кээхьугьэхэр, диным, ухьгьэм ехьэлIа гупсысэхэр хэхуэнаш.

«Гузэвэгьуэ» фIэщыгьэм щIэт новеллэм Бжэдыгьухэ я унагьуэм (мы унагьуэцIэр ищхьэкIэ дызыхэплъа «Уи тепIэн еплъи, уи лэу укьуэдий» новеллэми кыхош) куэд дыдэрэ зыпэплъа щIалэ цIыкIу кьохьуэ. Сабийм япэ псалъэу «нанэ»-р кыжжэдэки нэужь, унагьуэм я фызыжыбэр дунейм йохьж, кыкIэлъыкIуэу «дадэ» псалъэр желэри, дадэри нанэм кIэлъыокIуэ. Абы иужькIэ унагьуэм исхэми Iыхьлыхэми шынэ кьаштэ, щIалэ цIыкIум «зи вагьуэ иригьэжыну» пэплъэхэу, жей ямыIэжу кызэхонэ. Тхыгьэм и кIэхым деж, новеллэм и хабзэм тету, телъыджэлажэ кьохьу: щIалэ цIыкIум «папэ» псалъэр кыжжэдэки нэужь, я гьунэгьуэ цIыхухьур дунейм ехьжауэ нэху кьокI. Апхуэдэ щыкIэки, сабийм и анэр лъэныкьуйтIкIэ гузэвэгьуэ хохуэ: япэрауэ, и кьуэм «мамэ» псалъэр кьипсэлынкIэ мэшынэ, егIуанэрауэ, щхьэгьусэм зэрэпщIыжар сэтей кьохьу. КьызэщIэжыуэ

кьэбгьэлыагьуэмэ, «Гузэвэгьуэ» новеллэм дызыщрихьэллэ дыхьэгьым Апажэ А. и тхыгьэхэм увылэшхуэ щаубыд.

«Ину яхужымылэу, щэхуу яхуэмылуатэу» новеллэм лыабжьэ хуэхуар дунейр кызыериухуэрэ гьашцэм кыдеклуэклэ зы луэхугьуэщ – гуашэхэмрэ нысэхэмрэ я зэпэщлэтыныгыэ мыхыжырщ. Тхыгьэм и персонаж нэхьыщхьэ Жандузхьан сымаджэ хьууэ плэм кышыхэнэм, нысэхэм, яфлэмыфлыщэм, зэрахьэн хуей мэху, куэд дэмыкылуи дунейм йохыж. Нысэхэм ар гушцыхьэ ящыхьуа хуэдэу зацми, хьэл гугьусыгы зыла гуашэр зэрашхьэщыкылам ягуклэ ирогуклэ икли абы и уэсытыр – Бытырбыху шеджэ пхьу нэхьыщлэр кьэсыжыху щлэмылхьэу пагьэплэныр – Лэмал имылуэ гьэзэщлэн хуейуэ ягьуэу, уеблэмэ хьэдэр апхуэдизэрэ щыбгьэлы мыхьуну жызылэ ефэндыми йохьурджауэхэр, ауэ, новеллэм зэрыщыхабзэу, езы тхаклуэми зэритхыу, «тельдыджэ кьэхуаш». Пхьур кьэсыжыу макь инклэ анэр игьейуэ щыщхьэщылыадэм, Жандузхьан телькылауэ арати, и нэхэр игьэуплэраплэу, кьэхуар кыгурымылуэу, кьэушыжащ. Ар нысэхэм сыт хуэдизу гушцыхьэ ящымыхьуами, псынщлэ-псынщлэу зэрыщлэрамыгьэлхьам хушцегьуэжами, абы иужьклэ гуашэр иджыри ильэситхуклэ псэужащ. Жандузхьан етуанэу дунейм щехыжам, жьы трамыгьапсэу щлэлыхьащ.

Ищхьэклэ дызыхэллыа тхыгьэхэм налуэ кызызрашлэши, Апажэ А. и новеллэхэр кьеджэгьуафлэу, сюжетым удихьэхыу, жанрым и кьупхьэм изагьуэ, абы и хабзэм нэхьыщхьэхэм тегу тхаш. Тхыгьэхэм кьэтхэклэ лей, гурылуэгьуейуэ зэхэхуэна гупсысэ зэрызельафи хэпльагьуэркыым. Ахэр клэщлэ, зытепсэлыхьыр нахуэщ, щыплэ-щыплэклэрэ дыхьэшхэнщ, языныкьуэхэм деж дыхьэгьыщ, нэхьыщхьэраши – Апажэм и новеллэхэр гьашцэм щыщлэ, цыыхуэм я зэхэтыклэм гуэхьыплэ имылуэ епхаш. Ахэр зы льэхьэнэ гуэрым тегьэщлэакьым, атлэ сыт хуэдэ зэманми жылагьуэм кыдеклуэклэ проблемэхэм тегьэпсыхьащ, аращ, я щлэлыэ имыкыжы, жьыми щлэми яфлэгьэщлэгьуэну, а тхыгьэхэр уахьтыншэ зыщлэри.

Тегьэщлэплэ тцлэ литературэрэ

1. *Апажэ А.Хь.* Зыпэмьылыа лыагьуныгыэ: повесть, рассказхэр, новеллэхэр, гушылэхэр. Налшык: Эльбрус, 2001. 192 н.
2. *Баклуу Хь.И.* Адыгэ литературэм гушылэмрэ ауанымрэ. Налшык: КБЦКЪИ-м и тхыль тедзаплэ, 2013. 183 н.
3. *Дудар Хь.М.* Гушылэхэмрэ ауанхэмрэ. Налшык: Эльбрус, 1977. 284 н.
4. *Дудар Хь.М.* Едзыгьуэхэр: усэхэр, уэрэдхэр, гушылэхэр. Налшык: Эльбрус, 2001. 104 н. // URL: <https://www.sites.google.com/site/adygheproduction/home/knigi/poezia/edzygueher-dudar-heutij>.
5. *Кьэжэр Хь.Хь.* Уэрэд щлаусыр: Литературэ портретхэр, эссе. Налшык: Эльбрус, 2008. 264 н.
6. *Нало А.Хь.* Гушылэлыэ. Налшык: Кьэбэрдей-Балкьэр кьэрал тхыль тедзаплэ, 1963. 96 н.
7. *Хьэкуащэ А.Хь.* Тхаклуэм папщлэ // Нало А.Хь. Урыху акьужь: Рассказхэр. Налшык: Кьэбэрдей-Балкьэр кьэрал тхыль тедзаплэ, 1960. Н. 3.
8. *Щаклуэ М.Ку.* Адыгэ драматургием кыкыла гьуэгуанэр // Адыгэ (кьэбэрдей-шэрджэ) литературэм и тхыдэ. Етуанэ тхыль / ред. Тьымыж Хь.Т. Налшык: ГП КБР «Республиканский полиграфкомбинат им. Революции 1905 года», 2013. Н. 267–297.

К ВОПРОСУ О СТАНОВЛЕНИИ И РАЗВИТИИ ЖАНРА САТИРЫ И ЮМОРА В КАБАРДИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Хавжокова Людмила Борисовна, orcid.org/0000-0001-9931-7726, кандидат филологических наук, зав. сектором кабардино-черкесской литературы, Институт гуманитарных исследований – филиал Федерального государственного бюджетного научного учреждения

«Федеральный научный центр «Кабардино-Балкарский научный центр Российской академии наук» (Нальчик, Россия), lyudmila-havzhokova.86@mail.ru

Статья посвящена изучению вопросов становления и развития жанра сатиры и юмора в кабардинской литературе. Несмотря на то, что данная проблема получила разноаспектное освещение в национальном литературоведении, нами предпринимается попытка восполнения существующего пробела в данном вопросе. Научная новизна исследования состоит в том, что сатира и юмор в ней впервые рассматриваются в разных формах малой прозы – в основном в рассказе и новелле. Главный исследовательский акцент ориентирован на творчество авторов, стоявших у истоков становления жанра (Хаути Дударов, Ахмедхан Налоев) или внесших значительный вклад в его развитие (Ахмед Апажев). В работе использован метод художественного анализа. Результаты исследования могут быть полезны исследователям литературы, преподавателям средних и высших учебных заведений, они могут послужить подспорьем при составлении и преподавании спецкурсов по национальной литературе.

Ключевые слова: кабардинская литература, сатира, юмор, жанр, проза, рассказ, новелла, миниатюра.

TO THE QUESTION OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE GENRE OF SATIRE AND HUMOR IN THE KABARDIN LITERATURE

Khavzhokova Lyudmila Borisovna, orcid.org/0000-0001-9931-7726, Candidate of Philology, Head of the Department of Kabardino-Circassian Literature, Institute for the Humanities Research – Affiliated Federal State Budgetary Scientific Establishment «Federal Scientific Center «Kabardian-Balkarian Scientific Center of the Russian Academy of Sciences» (Nalchik, Russia), lyudmila-havzhokova.86@mail.ru

The article is devoted to the study of the formation and development of the genre of satire and humor in Kabardian literature. Despite the fact that this problem has received a multidimensional coverage in national literary criticism, we are making an attempt to fill the existing gap in this issue. The scientific novelty of the research lies in the fact that satire and humor in it are for the first time considered in different forms of small prose – mainly in the story and the novella. The main research emphasis is focused on the creativity of authors who stood at the origins of the genre (Khauti Dudarov, Akhmedkhan Naloev) or made a significant contribution to its development (Akhmed Apazhev). The work uses the method of artistic analysis. The results of the research can be useful to researchers of literature, teachers of secondary and higher educational institutions, they can help in the preparation and teaching of special courses on national literature.

Keywords: Kabardian literature, satire, humor, genre, prose, story, short story, miniature.

DOI: 10.31007/2306-5826-2021-2-49-99-107